

***INVISIBLE CHILDREN IN THE REMOTE
EDUCATION SYSTEM, THE CHILD'S
RIGHT TO EDUCATION. AN ATTEMPT
TO ANALYZE THE PHENOMENON***

**NIEWIDZIALNE DZIECI W SYSTEMIE
ZDALNEJ EDUKACJI,
PRAWO DZIECKA DO NAUKI.
PRÓBA ANALIZY ZJAWISKA**

Abstract: The article was devoted to the situation of children during the pandemic who, for various reasons, lost contact with education at school. The author defines the concept of invisible children in the remote education system, discusses individual groups of children who have dropped out of the education system, discusses the conditions of the disappearance of children and the effects of isolation. He cites the results of remote education research during the pandemic, in the opinion of students, emphasizing the difficulties that students write about. The author emphasizes the importance of children's rights to education, guaranteed by the constitution and other legal acts, which are so important during the pandemic. Moreover, it proposes individual solutions.

Keywords: invisible children, remote education, children's right to education

1. WSTĘP

Nowa sytuacja na świecie spowodowana pojawieniem się wirusa COVID-19 to sytuacja niezwykle trudna, to nowe okoliczności, z którymi przyszło się zmierzyć obywatelom całego świata. Niepokój, strach o byt swój i bliskich, niewiadome jutro spowodowały destabilizację oraz kryzys na wielu płaszczyznach. Izolacja, z którą ludzie mieli do czynienia, to stan samotności i niepewności, z którym musieli zmierzyć się wszyscy, począwszy od małych dzieci po osoby w starszym wieku. Pandemia spowodowana koronawirusem miała ogromny wpływ na wszystkie sektory życia jednostek, w tym również na edukację dzieci i młodzieży.

Aby chronić zdrowie obywateli, podjęto decyzję o zamknięciu szkół na wszystkich szczeblach edukacji. W celu realizacji prawa dzieci do nauki oraz zapewnienia ciągłości nauczania zdecydowano o rozpoczęciu edukacji zdalnej. Jednak ze względu na poszczególne ograniczenia oraz bariery, które się pojawiły podczas wprowadzania zdalnej formy nauki, część dzieci zniknęła z systemu, nie kontynuując swojej edukacji, stając się „niewidzialnymi dziećmi”.

Do dziś nie wiadomo, ile w istocie było niewidzialnych dzieci i ile nie powróci do edukacji od września tego roku. Czy tak naprawdę mamy jakąś alternatywę dla tych właśnie jednostek, aby zapewnić im prawo do nauki zagwarantowane Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej i innymi aktami prawnymi? Jak sprawić, aby inne dzieci nie dołączyły do grona dzieci niewidzialnych w przypadku ponownego wznowienia edukacji na odległość? Jakie wyzwania czekają wszystkich nauczycieli, pedagogów, rodziców i uczniów, by poradzić sobie z nową rzeczywistością? Według UNICEF-u niemal 1,3 mld uczniów, czyli ponad 72%,

nie chodzi do szkoły z powodu zamkniętych placówek edukacyjnych w 177 krajach na świecie¹.

Jak mówił wybitny pedagog Janusz Korczak, „Szkoła winna być kuźnicą, gdzie wykuwają się najświętsze hasła [...] – ona najgłośniej wołać winna o prawa człowieka, piętnować najsmielej i najbezwzględniej to, co jest w życiu zabagnione”.

Utrudniony dostęp do nauki może mieć wiele nieodwracalnych następstw, w tym również w postaci wykluczenia edukacyjnego.

2. NIEWIDZIALNE DZIECI – TRUDNOŚCI, BARIERY, OGRANICZENIA, JAKICH DOŚWIADCZAJĄ, ORAZ ICH SKUTKI

W wyniku wybuchu pandemii w Polsce 17 marca 2020 r. wszystkie szkoły zostały zamknięte, zaś 25 marca rozpoczęły oficjalnie realizację podstawy programowej w formie zdalnej na mocy rozporządzenia ministra edukacji. Lekcje w formie zdalnej były prowadzone w dwojaki sposób: metodą synchroniczną, czyli w formie telekonferencji, która wymaga jednoczesnego uczestnictwa nauczyciela i wszystkich uczniów, oraz metodą asynchroniczną – nauczyciel wysyłał materiały a potem otrzymywał ich zwrot lub umawiał się na konsultacje z uczniami. W zależności od możliwości danej placówki nauczanie realizowano w różny sposób. Spora część uczniów nie odnalazła się w nowej rzeczywistości edukacyjnej, nauczyciele stracili kontakt z niektórymi uczniami. Wiceprezydent Warszawy odpowiedzialna za oświatę stwierdziła, że „w stolicy 604 uczniów jest wyjętych z systemu. Oznacza to, że od początku zdalnej

---

¹ https://wiadomosci.onet.pl/swiat/koronawirus-dzien-dziecka-w-cieniu-pandemii/hcxy7z9?utm_source=pl.search.yahoo.com_viasg_wiadomosci&utm_medium=referral&utm_campaign=leo_automatic&srcc=ucs&utm_v=2 (dostęp: 1.06.2020).

edukacji nie było z nimi kontaktu”. Z kolei Marta Mazurek, wiceprzewodnicząca Komisji Oświaty i Wychowania w Radzie Miasta Poznania, tłumaczy, że „przeprowadzone kontrole wykazały 227 podobnych przypadków. Nie wiadomo jednak, jak wygląda sytuacja w innych miastach i mniejszych miejscowościach”².

W drugiej połowie kwietnia 2020 r. przeprowadzono badanie dyrektorów polskich szkół odnośnie do zdalnego realizowania programów nauczania w ramach projektu Lekcja Enter, z którego wynika, że „zdecydowana większość szkół deklaruje możliwość zdalnej realizacji programów nauczania, jednak osiem proc. dyrektorów stwierdziło, że jest to niemożliwe w mniejszym lub większym stopniu. Najwięcej problemów w realizacji podstawy programowej mają szkoły wiejskie i szkoły najmniejsze – prawdopodobnie z powodu braku odpowiednich zasobów”³. Większość dyrektorów zadeklarowała, że nauczyciele mają możliwość zdalnego monitorowania i oceniania postępów uczniów. Osiem procent z nich stwierdziło jednak, że w obecnych warunkach nie ma szans na prowadzenie ewaluacji. Najslabiej pod tym względem wypadły szkoły znajdujące się na wsiach.

Okoliczności spowodowane pandemią, które się pojawiły, były nagłe i nieprzewidywalne, inaczej mówiąc, pojawił się kryzys, który rozumiany jest jako „stan dezorganizacji, w którym człowiek doświadcza poczucia lęku, szoku i trudności związanych z przeżywaniem określonej sytuacji”⁴. Kryzys trwa przez określony czas i każdy z uczniów w inny sposób go przechodzi oraz sobie z nim radzi.

---

² <https://www.msn.com/pl-pl/wiadomosci/other/w-okresie-pandemii-nauczyciele-stracili-kontakt-z-wieloma-uczniami-dzieci-te-wypad%C5%82y-na-ilkilka-miesi%C4%99cy-z-systemu-edukacji/ar-BB15D0pP> (dostęp: 1.06.2020).

³ <https://www.rodzice.pl/edukacja-w-czasach-epidemii/> (dostęp: 1.06.2020).

⁴ BRAMMER, L.M.: Kontakty służące pomaganiu. Procesy i umiejętności. Warszawa: Studium Pomocy Psychologicznej Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, 1984, s. 145.

Kryzys może się przekształcić w serię nawracających przełomów transkryzysowych, czyli dla niektórych osób może się on okazać zjawiskiem bardzo złożonym i trudnym do poradzenia sobie.

Każdy kryzys posiada swoją dynamikę – wyróżniamy w nim następujące etapy:

1. *Doświadczenie napięcia* jako konsekwencja narastających w nas emocji (lęku, niepewności, złości i gniewu itp.). Prowadzi to do uruchomienia naszych zwykłych reakcji adaptacyjnych (poszukiwanie informacji, racjonalizacja, poszukiwanie wsparcia u bliskich, uciekanie w czynności zastępcze itp.). Napięcie może objawiać się niemal obsesyjnym śledzeniem przyrostu zachorowań na koronawirusa w Polsce i na świecie, czasem nawet kosztem zaniedbywania naszych codziennych obowiązków. Mogą też pojawić się reakcje zupełnie przeciwne – ucieczka od rzeczywistości w oglądanie seriali, granie w gry komputerowe, po to żeby nie myśleć o zewnętrznej sytuacji. Dorośli podejmują działania zaradcze, co pozwala na odzyskanie poczucia kontroli nad sytuacją (stąd w pierwszym etapie pandemii w Polsce pojawiło się zjawisko panicznego wykupywania produktów).
2. *Tkwienie w sytuacji*, która się nie zmienia, podczas gdy bodźce ciągle do nas napływają, sprawia, że napięcie w nas narasta. Dochodzi do tego świadomość, że nasze metody radzenia sobie z sytuacją nie są skuteczne. Refleksja ta powoduje, że pojawia się w nas poczucie bezradności i frustracji. Po pierwszych próbach zaadaptowania uświadamiamy sobie, że sytuacja szybko nie minie, a nasze pomysły na poradzenie sobie z nią nie do końca się sprawdzają. Oglądanie zaległych odcinków seriali zaczyna nas męczyć, dochodzi do konfliktów na tle tego, co, kto i kiedy ogląda. Powierzchnia naszego mieszkania zaczyna „się zmniejszać”, co sprawia, iż brakuje

nam przestrzeni zapewniającej prywatność. Coraz częściej dochodzi do drobnych napięć pomiędzy członkami rodziny, a także konfliktów z innymi ludźmi.

3. *Narastający w nas dyskomfort*, który sprawia, że sięgamy po nadzwyczajne środki wewnętrzne lub zewnętrzne (zmieniamy perspektywę spojrzenia na problem, weryfikujemy cele życiowe, szukamy oparcia w autorytetach lub instytucjach, staramy się zrobić coś pożytecznego dla innych, szukamy pomocy u specjalistów itp.). Powyższe działania dają nam poczucie stabilizacji i odzyskiwania kontroli nad życiem, a wówczas objawy ulegają złagodzeniu. Skoro pandemia nie przemija, a proste sposoby na poradzenie sobie z jej konsekwencjami nie działają, rozpoczynamy proces przebudowywania naszych celów – skoro nie możemy mieć tego, co chcemy, to zaczynamy wykorzystywać to, co mamy. W codziennym życiu przekłada się to na nadrabianie zaległości. W centrum naszych działań stają sprawy ważne, które kiedyś wypchnęły sprawy pilne. Rozpoczynamy sprzątanie, wracamy do nauki języka, uczymy się przygotowywać posiłki.
4. Jeśli w trzecim etapie kryzys nie ulegnie złagodzeniu, to przechodzi on w ostrą fazę, która przyjmuje postać poważnych dysfunkcji w zachowaniu i/lub utratę kontroli emocjonalnej. Czwarta faza radzenia sobie z kryzysem jest właściwie doświadczaniem konsekwencji niemożności poradzenia sobie z zaistniałą sytuacją. Jeśli nie opanujemy narastających emocji, nie znajdziemy nowych sposobów realizacji celów lub nie wyznaczymy sobie nowych atrakcyjnych celów życiowych, to zasoby nasze wygasają i popadamy w marazm oraz bezradność. Może to zaowocować myślami depresyjnymi, niestabilnością emocjonalną (która może przejawiać

się pod postacią nerwic, fobii, psychosomatyzacji) lub nadużyciem substancji psychoaktywnych⁵.

Wobec powyższego bardzo ważne jest obserwowanie zachowania dziecka lub ucznia, czyli: czy koncentruje się na zagrożeniach, ma obniżony nastrój, przejawia objawy lękowe czy zaburzenia snu, zmienił się jego sposób przeżywania oraz okazywania emocji i uczuć, wykazuje nieadekwatne do sytuacji zachowanie i postrzeganie świata. Wystąpienie bowiem powyższych poszczególnych symptomów może wskazywać, iż dziecko znalazło się w kryzysie. W takiej sytuacji należy:

- ⇒ wysłuchać, co dziecko ma do powiedzenia,
- ⇒ nie wyśmiewać go,
- ⇒ nie zadawać wielu pytań,
- ⇒ nie straszyć specjalistami, takimi jak psychiatrą,
- ⇒ być czujnym, upewnić się, czy nie pojawiły się u dziecka niepokojące sygnały lub myśli samobójcze,
- ⇒ sugerować, aby w trudniejszym momencie życia nie podejmowało istotnych decyzji,
- ⇒ być w stałym kontakcie z uczniem i rodzicami.

Niewidzialne dzieci w systemie zdalnej edukacji to osoby, które z różnych powodów przestały brać udział w lekcjach prowadzonych online.

Wśród nich można wyróżnić następujące grupy:

- ⇒ dzieci wychowujące się w rodzinie, w której pojawił się kryzys lub dysfunkcja,
- ⇒ dzieci wychowujące się w rodzinie patologicznej (w której występuje np. przemoc, uzależnienia),

---

⁵ PYŻALSKI, J.: Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-9. Warszawa: EduAkcja, 2020. s. 9.

- ⇒ nastolatki przebywające w placówce opiekuńczej lub resocjalizacyjnej,
- ⇒ dzieci, które utraciły kontakt z dorosłymi (rodzicami, nauczycielami),
- ⇒ dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, które nie mogły korzystać w pełni z edukacji zdalnej podczas roku szkolnego. Grupa ta potrzebuje specyficznych zasobów dostosowanych do swoich potrzeb. „W szkołach integracyjnych nauczyciele zwracają uwagę na specyficzne trudności dzieci z orzeczeniami. W ich przypadku edukacja zdalna oznacza bardzo duże, czasochłonne zaangażowanie rodziców. W konsekwencji niektóre z nich w ogóle nie uczestniczą w edukacji zdalnej, doświadczają wykluczenia”⁶.

Do powodów zniknięcia dzieci z systemu edukacji należą:

- ⇒ brak kontaktu z rówieśnikami,
- ⇒ stres, kryzys, początki depresji spowodowane sytuacją epidemiologiczną w kraju,
- ⇒ brak wsparcia ze strony bliskich (dziecko pozostawione same sobie),
- ⇒ sytuacja gdy rodzic jest w pracy lub pracuje w trybie *home office*, zaś dziecko pozostaje samo bez pomocy w tym czasie: „dzieci po tym miesiącu już bardzo źle znoszą izolację. Czują się samotne, często rodzice muszą dużo pracować w trybie *home office*, albo na odwrót, stracili pracę i w domu jest nieciekawie, więc ten brak odskoczni w postaci wyjścia do szkoły jest bardzo trudny”⁷,

---

⁶ Centrum cyfrowe. Edukacja zdalna podczas pandemii. Raport z badań: 2020, s. 5.

⁷ Tamże, s. 5.

- ⇒ trudności z usiedzeniem przez wiele godzin przed komputerem: „u nas są dzieci z depresją, wiem, że one korzystają z pomocy psychologa szkolnego, który jest dostępny online dla uczniów, dla nauczycieli, dla rodziców. Ale są też dzieci, które po prostu ciężko znoszą siedzenie tyle godzin przy komputerze. I też się to odbija na ich psychice”⁸,
- ⇒ trudna sytuacja w domu (np. chory domownik),
- ⇒ unikanie obowiązków szkolnych przez dzieci,
- ⇒ zafascynowanie usługami oferowanymi w sieci (zakupy, gry, muzyka itp.),
- ⇒ trudności pojawiające się w efekcie niewłaściwego korzystania z sieci: „bardzo często zdarza się, że dziecko, przeglądając strony w sieci, myśli, że może *ściągnąć* pliki z muzyką albo film tylko dlatego, że gdzieś znalazło informację, że to jest za darmo. W związku z tym loguje się na stronie, podaje swoje dane – często prawdziwe dane osobowe – i potem pojawiają się problemy...”⁹ – dziecko zamiast skupić się na nauce, zastanawia się, jak rozwiązać swoje problemy w sieci.

Powodami, które mogły mieć pośredni lub bezpośredni wpływ na utratę kontaktu uczniów ze szkołą, są również ograniczenia lub bariery, takie jak:

- ⇒ brak komputera stacjonarnego lub laptopa (w rodzinach ubogich, dysfunkcyjnych, romskich lub uchodźczych),
- ⇒ ograniczony dostęp do sprzętu (rodzice pracujący w trybie *home office* używają domowego sprzętu elektronicznego, problemy w rodzinach wielodzietnych, gdzie również sprzęt jest, ale w niewystarczającej ilości),

---

⁸ Tamże, s. 5.

⁹ NIEDZIÓŁKA, I.: Dziecko jako konsument / Child as a consumer. W: Journal of Modern Science, 2014, nr 1, s. 427.

- ⇒ połączenie z Internetem tylko poprzez telefon komórkowy, co powoduje ograniczony dostęp do sieci,
- ⇒ brak kamerki,
- ⇒ brak drukarki, co uniemożliwia drukowanie materiałów.
- ⇒ bariery związane z dostępem do Internetu:
  - całkowity brak Internetu,
  - niewystarczająca jakość połączenia, szczególnie w mniejszych miejscowościach i na wsiach,
  - niski limit danych do wykorzystania,
- ⇒ bariery wynikające z braku pewnych umiejętności, np. korzystania z poszczególnych narzędzi służących do zdalnego połączenia, co dotyczy głównie młodszych dzieci. „W klasach młodszych lekcje online nie sprawdzają się. Dzieci nie potrafią się skupić, rodzice często pracują, dzieci są pod opieką dziadków lub innych osób, które nie potrafiłyby obsłużyć sprzętu. Uczniowie nawet klasy IV wstydzą się przed kamerą. Niechętnie odzywają się podczas lekcji [...]”¹⁰.
- ⇒ bariery związane z warunkami lokalowymi (małe mieszkanie, cała rodzina pracująca zdalnie).

Wszystkie dzieci przebywające w izolacji spowodowanej pandemią dotknęła samotność o wielu wymiarach. Przyjmuje się, że „samotność jest złożonym i wielowymiarowym psychospołecznym doświadczeniem człowieka występującym pod różną postacią i ze złożonym natężeniem. Jest to nieprzyjemne uczucie, pojawiające się na skutek niezgodności pomiędzy oczekiwaniami a realnymi możliwościami. Należy do stanów emocjonalnych, w których jednostka jest świadoma izolacji od innych osób i niemożności dzia-

---

¹⁰ <https://lekcjaenter.pl/o-projekcie> (dostęp: 1.06.2020), s. 30.

łania na ich korzyść”¹¹. Dlatego tak bardzo ważne jest utrzymanie kontaktu z dziećmi, które przestraszone, wylężnione i samotne, potrzebują tych relacji jak nigdy dotąd, by czuły się otoczone opieką i na tyle, na ile jest to możliwe, miały poczucie bezpieczeństwa. Utrzymanie kontaktu nauczycieli z uczniami i poprawne relacje to podstawa dalszej edukacji, gdyż jeśli ich nie ma, w czasach zagrożenia życia nie ma również mowy o żadnej nauce.

Należy pamiętać, że jeśli izolacja od świata zewnętrznego nie jest wyborem celowym, świadomym, może prowadzić do zdezorganizowania egzystencji człowieka, wywoływać reakcje o charakterze autodestruktywnym, co może mieć negatywny wpływ na samopoczucie dzieci oraz powodować nieodwracalne długofalowe skutki, takie jak:

- ⇒ poczucie bezradności i bezsilności,
- ⇒ zagubienie,
- ⇒ lęk,
- ⇒ konflikty,
- ⇒ problemy ze snem,
- ⇒ nadmierne objadanie się,
- ⇒ głodzenie się,
- ⇒ depresje,
- ⇒ samouszkodzenia,
- ⇒ popadanie w uzależnienia,
- ⇒ przekraczanie granicy prawa (drobne przestępstwa),
- ⇒ próby samobójcze,
- ⇒ zaległości szkolne,
- ⇒ stanie się ofiarą wyłudzenia danych osobowych w sieci,
- ⇒ wykluczenie edukacyjne.

---

¹¹ REMBOWSKI, J.: Psychologiczne badania nad samotnością. W: Psychologia Wychowawcza, 1991, nr 5, s. 409–418.

3. EDUKACJA ZDALNA W CZASIE PANDEMII W OPINII UCZNIÓW

W ostatnim tygodniu kwietnia 2020 r. – w siódmym tygodniu doświadczenia modelu edukacji zdalnej – została przeprowadzona wśród uczniów ogólnopolska ankieta. Celem było zebranie informacji od uczniów klas 7–8 szkoły podstawowej oraz młodzieży ze szkół ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych na temat zalet i wad edukacji na odległość.

Ankieta została upowszechniona poprzez nauczycieli zaangażowanych w sieci współpracy (Grupa Eduzmieniaczy, Wiosna Edukacji, projekt społeczny „Lekcje w sieci”) oraz współpracujących z Centrum Edukacji Obywatelskiej.

Udział w ankiecie wzięło 586 uczniów – 34% z nich to uczniowie szkół podstawowych i 66% to uczniowie szkół ponadpodstawowych lub ponadgimnazjalnych.

Wniosek uzyskany w wyniku opracowania danych z przeprowadzonych badań był następujący: najczęstsze problemy doświadczane podczas realizacji modelu edukacji zdalnej to:

- ⇒ „zbyt dużo zadań przesyłanych przez nauczycieli – 64,2%,
- ⇒ brak kontaktu z koleżankami i kolegami – 42%,
- ⇒ problemy z koncentracją – 37%,
- ⇒ zaplanowanie codziennej nauki – 26,5%,
- ⇒ ustalenie priorytetów w uczeniu się – 24,1%,
- ⇒ brak kontaktu z nauczycielem – 20,3%,
- ⇒ kłopot ze sprawdzeniem, czy się nauczyłem/łam – 16,7%,
- ⇒ brak dostępu do wartościowych materiałów – 14,7%,
- ⇒ brak warunków do nauki – 14,2%,
- ⇒ brak dostępu do Internetu – 8,2%”¹².

---

¹² <https://gorzenska.com/2020/05/12/edukacja-zdalna-w-czasie-pandemii-doswiadczenia-uczniow/> (dostęp: 10.08.2020).

Podawane przez uczniów bariery nie pomagają im w nauce, a wręcz przysparzają dodatkowych trudności, z którymi wiele dzieci nie potrafi sobie poradzić. Czując bezradność i bezsilność, zaczynają się wycofywać, co powoduje niejednokrotnie ucieczkę z systemu edukacji. Dlatego tak istotne jest wyjście naprzeciw pojawiającym się trudnościom i w myśl prawa dziecka do nauki zagwarantowanie różnych form pomocy edukacyjnej.

4. PRAWO DZIECKA DO NAUKI

Prawo do nauki jest jednym z podstawowych praw człowieka. Jego istnienie jest uznane przez Powszechną Deklarację Praw Człowieka (art. 26), Międzynarodowy pakt praw ekonomicznych, społecznych i kulturalnych (art. 28) i Konwencję o prawach dziecka oraz przez inne traktaty międzynarodowe. Artykuł 70 obowiązującej w Polsce Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej stanowi, że każdy ma prawo do nauki, zaś nauka do 18. roku życia jest obowiązkowa.

Według Konstytucji RP:

1. Każdy ma prawo do nauki. Nauka do 18. roku życia jest obowiązkowa. Sposób wykonywania obowiązku szkolnego określa ustawa.
2. Nauka w szkołach publicznych jest bezpłatna. Ustawa może dopuścić świadczenie niektórych usług edukacyjnych przez publiczne szkoły wyższe za odpłatnością.
3. Rodzice mają wolność w kwestii wyboru szkół dla swoich dzieci – mogą zatem wybrać placówki inne niż publiczne. Obywatele i instytucje mają prawo zakładania szkół podstawowych, ponadpodstawowych i wyższych oraz zakładów wychowawczych. Warunki powoływania i działalności szkół niepublicznych oraz udziału władz publicznych w ich finansowaniu,

a także zasady nadzoru pedagogicznego nad szkołami i zakładami wychowawczymi określa ustawa.

4. Władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia. W tym celu tworzą i wspierają systemy indywidualnej pomocy finansowej i organizacyjnej dla uczniów i studentów. Warunki udzielania pomocy określa ustawa.
5. Zapewnia się autonomię szkół wyższych na zasadach określonych w ustawie¹³.

Artykuł 28 Konwencji o prawach dziecka mówi, że:

1. Państwa strony uznają prawo dziecka do nauki i w celu stopniowego realizowania tego prawa na zasadzie równych szans, w szczególności:
  - a) uczynią nauczanie podstawowe obowiązkowym i bezpłatnym dla wszystkich;
  - b) będą popierać rozwój różnorodnych form szkolnictwa średniego, zarówno ogólnokształcącego, jak i zawodowego, uczynią je dostępnymi dla każdego dziecka oraz podejmą w tym celu odpowiednie kroki, takie jak wprowadzenie bezpłatnego nauczania oraz udzielanie w razie potrzeby pomocy finansowej;
  - c) za pomocą wszelkich właściwych środków uczynią szkolnictwo wyższe dostępnym dla wszystkich na zasadzie zdolności;
  - d) udostępnią wszystkim dzieciom informacje i poradnictwo szkolne i zawodowe;
  - e) podejmą kroki na rzecz zapewnienia regularnego uczęszczania do szkół oraz zmniejszenia wskaźnika porzucania nauki.

---

¹³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 48).

2. Państwa strony będą podejmowały wszelkie właściwe środki zapewniające, aby dyscyplina szkolna była stosowana w sposób zgodny z ludzką godnością dziecka i niniejszą konwencją.
3. Państwa strony będą popierały i rozwijały międzynarodową współpracę w dziedzinie oświaty, w szczególności w celu przyczyniania się do zlikwidowania ignorancji i analfabetyzmu na świecie oraz ułatwienia dostępu do wiedzy naukowo-technicznej i nowoczesnych metod nauczania. W tym zakresie należy przede wszystkim uwzględnić potrzeby krajów rozwijających się.

Według art. 29 Konwencji o prawach dziecka:

1. Państwa strony są zgodne, że nauka dziecka będzie ukierunkowana na:
  - a) rozwijanie w jak najpełniejszym zakresie osobowości, talentów oraz zdolności umysłowych i fizycznych dziecka;
  - b) rozwijanie w dziecku szacunku dla praw człowieka i podstawowych swobód oraz dla zasad zawartych w Karcie Narodów Zjednoczonych;
  - c) rozwijanie w dziecku szacunku dla jego rodziców, jego tożsamości kulturowej, języka i wartości, dla wartości narodowych kraju, w którym mieszka dziecko, kraju, z którego dziecko pochodzi, jak i dla innych kultur;
  - d) przygotowanie dziecka do odpowiedniego życia w wolnym społeczeństwie, w duchu zrozumienia, pokoju, tolerancji, równości płci oraz przyjaźni pomiędzy wszystkimi narodami, grupami etnicznymi, narodowymi i religijnymi oraz osobami rdzennego pochodzenia;
  - e) rozwijanie w dziecku poszanowania środowiska naturalnego¹⁴.

---

¹⁴ Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.

6 września 2012 r. Polska ratyfikowała Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych z dnia 13 grudnia 2006 r. Przystępując do grona państw stron tej umowy, Polska przyjęła szereg zobowiązań mających na celu zapewnienie osobom niepełnosprawnym możliwości pełnego i efektywnego uczestnictwa w życiu społecznym i integracji społecznej. Wprowadzaniu w życie tego założenia służyć ma m.in. obowiązek zapewnienia przez państwo włączającego systemu kształcenia umożliwiającego integrację na wszystkich poziomach edukacji, o czym stanowi art. 24 Konwencji. W ramach niniejszego postanowienia państwa strony mają za zadanie zadbać o to, aby osoby z niepełnosprawnościami nie były wykluczane z powszechnego systemu edukacji ze względu na niepełnosprawność, a także żeby dzieci niepełnosprawne nie były pozbawiane bezpłatnej i obowiązkowej nauki w szkole podstawowej lub pobierania nauczania na poziomie średnim. Wiąże się to z koniecznością zapewnienia uczniom z niepełnosprawnościami racjonalnych usprawnień, zgodnie z ich indywidualnymi potrzebami¹⁵.

Zapewnienie edukacji dzieciom w sytuacjach wyjątkowych, takich jak pandemia, jest szczególnie ważne, gdyż sytuacja izolacji to przedłużający się brak kontaktu z rówieśnikami i ogromna samotność, ale również pogłębianie się różnic edukacyjnych pomiędzy dziećmi, co może spowodować wykluczenie społeczne.

5. PROPOZYCJE ROZWIĄZAŃ

Od 1 września 2020 r. decyzją Ministerstwa Edukacji Narodowej dzieci zaczynają naukę stacjonarnie w szkole, będą jednak obowiązywały trzy warianty nauczania, przy czym o wyborze wariantu będzie decydował dyrektor placówki.

---

¹⁵ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2012 r. poz. 1169).

Zaproponowano następujące warianty:

- A – wszyscy uczniowie idą do szkoły,
- B – część uczniów jest w szkole, pozostali uczą się z domów (wariant hybrydowy),
- C – wszyscy uczniowie przechodzą na naukę zdalną.

Dyrektor szkoły w porozumieniu z organem prowadzącym i po zasięgnięciu opinii lokalnej stacji sanitarno-epidemiologicznej będzie mógł ograniczyć funkcjonowanie szkoły, zaś w razie pogarszania się sytuacji będzie mógł zdecydować o całkowitym przejściu na e-nauczanie.

W przypadku pojawienia się osoby chorej na COVID-19 (dziecka lub pracownika szkoły) zostaną odszukane osoby, które miały kontakt z zakażonym i ewentualnie skieruje się je na kwarantannę. „Jeśli dziecko zacznie się źle czuć, nauczyciel powinien jak najszybciej odseparować ucznia od kolegów. Rekomendujemy, by każda szkoła miała specjalną »izolatkę«, w której dziecko będzie przebywać do czasu podjęcia decyzji o kontynuacji nauki”¹⁶ – mówi Izabela Kucharska, zastępca Głównego Inspektora Sanitarnego.

Powyższe wytyczne wskazują, że aby pomóc dzieciom, które zniknęły z systemu zdalnej edukacji oraz zapobiec kolejnym takim przypadkom, należałoby powołać kryzysową grupę wsparcia (KGW) dla dzieci niewidzialnych, które mają do nadrobienia pół roku nauki.

Grupa ta zajęłaby się diagnozą oraz opracowaniem strategii dla każdego dziecka indywidualnie w zależności od powodu jego zniknięcia z systemu nauczania na odległość wraz z wdrażaniem i stopniowym przywracaniem dzieci do nauki.

---

¹⁶ <https://dziennikzachodni.pl/uczniowie-wracaja-do-szkol-1-wrzesnia-2020-roku-ministerstwo-wprowadza-trzy-modele-edukacji-i-specjalne-zasady-obowiazujace-w/ar/c1-15125245> (dostęp: 15.08.2020).

W skład kryzysowej grupy wsparcia powinni wchodzić:

- ⇒ opiekun dziecka z ramienia szkoły – może to być pedagog, psycholog, wychowawca lub inny specjalista,
- ⇒ pracownik innej instytucji np. terapeuta, pracownik socjalny, pracownik placówki opiekuńczej w przypadku dzieci z placówki resocjalizacyjnej czy opiekuńczo-wychowawczej,
- ⇒ osoba z policji lub straży miejskiej (w razie potrzeby).

Do zadań grupy wsparcia należałoby m.in.:

- ⇒ odszukanie dzieci niewidzialnych,
- ⇒ zdiagnozowanie sytuacji, w jakiej się znalazły się takie dzieci, zebranie wszystkich informacji z różnych środowisk społecznych, w których wcześniej funkcjonowały,
- ⇒ postawienie hipotez dotyczących sytuacji danego dziecka,
- ⇒ weryfikacja postawionych hipotez i ustalenie powodu lub powodów, dla których dzieci nie kontaktowały się ze szkołą,
- ⇒ opracowanie strategii działań dla danego dziecka i jego rodziny,
- ⇒ powołanie zespołu z ramienia szkoły (wychowawca, pedagog i psycholog) do współpracy z kryzysową grupą wsparcia (KGW).

Każdej z tych osób powinien być przyporządkowany opiekun z ramienia szkoły, który byłby zarówno opiekunem dziecka, jak i jego łącznikiem pomiędzy poszczególnymi nauczycielami, rodzicami i innymi instytucjami.

Po ustaleniu powodu zniknięcia dziecka z systemu edukacji należałoby opracować sposób pomocy mu, zapewnić opiekę psychologa oraz innych specjalistów potrzebnych w danym przypadku, jak również zadbać o systematyczny kontakt z dzieckiem oraz jego prawnymi opiekunami.

W zależności od tego, w jakiej grupie znajduje się dziecko, wskazane byłoby podjęcie odpowiednich form pomocy:

- ⇒ Dzieciom, których rodziny znalazły się w kryzysie lub np. straciły pracę, należy udzielić szczególnej pomocy, by kryzys mogły pokonać jak najszybciej.
- ⇒ Dzieci wychowujące się w rodzinach patologicznych, w których występuje przemoc czy uzależnienia, prawdopodobnie podczas pandemii musiały sobie same radzić w trudnej sytuacji rodzinnej, a dodatkowo wyzwaniem a zarazem utrudnieniem było dla nich zdalne nauczanie. To szczególna grupa dzieci, która bez wsparcia z zewnątrz się nie odnajdzie, a co więcej, bez pomocy może nigdy do szkoły nie powrócić. Możemy spodziewać się, że dzieci te – podobnie jak dzieci ulicy – wypadną na stałe z systemu edukacji.
- ⇒ Nastolatki przebywające w placówce opiekuńczej lub resocjalizacyjnej to dzieci zazwyczaj odrzucone przez rodziców, z niskim poczuciem wartości i niską samoocena, które w czasach pandemii powinny zostać otoczone fachową opieką, mieć zapewnione poczucie bezpieczeństwa oraz różne formy kontynuacji nauki.
- ⇒ Dzieci, które utraciły kontakt z dorosłymi (rodzicami, nauczycielami) z różnych powodów to dzieci, którym również powinno się udzielić specjalistycznej pomocy.
- ⇒ Dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym niewidome czy niesłyszące, ze względu na bariery zdrowotne powinny mieć tak skonstruowany i dopasowany do swoich potrzeb plan nauczania, by nie ucierpiała ich edukacja i mogła być kontynuowana terapia.

Ważne jest też powołanie drugiego zespołu, tzw. szkolnej grupy wsparcia (SGW), w każdej placówce, w skład której wchodziłyby dzieci i osoba dorosła czuwająca nad pracą danej grupy.

Do zadań tej grupy należałyby m.in.:

- ⇒ pomoc w odrabianiu prac domowych,
- ⇒ organizowanie webinarów na dany temat, zgodnie z zainteresowaniami uczniów,
- ⇒ organizowanie wspólnych imprez klasowych, również online,
- ⇒ prowadzenie telefonu zaufania,
- ⇒ założenie skrzynki zaufania,
- ⇒ organizowanie szkoleń z zakresu bezpiecznego korzystania z sieci.

W czasach pandemii szczególnie ważna jest systematyczna współpraca z rodzicami, bez której trudno jest czasem pomóc dzieciom, które pobierają naukę zdalnie.

Gdybyśmy mieli edukację przedstawić w formie piramidy, to jej podstawą byłyby relacje społeczne, poczucie bezpieczeństwa, czyli to, co jest zaburzone ze względu na sytuację epidemiczną, ale też sytuację ekonomiczną, która jest teraz w wielu rodzinach zachwiana. Dydaktyka znajdowałaby się na szczycie piramidy¹⁷.

6. PODSUMOWANIE

Czas pandemii, w którym przyszło odnaleźć się uczniom, to czas pewnego rodzaju próby odwagi i samodzielności. Pamiętać należy, że zarówno dzieci, które rozpoczęły naukę, czy nastolatki

---

¹⁷ <https://edukacja.dziennik.pl/aktualnosci/artykuly/7727346,edukacja-nauczanie-zdalne-koronawirus-pandemia-szkola-relacja-nauczyciel-uczen.html> (dostęp: 10.08.2020).

w wieku dojrzewania bez wsparcia dorosłych nie poradzą sobie, potrzebują drogowskazu, oazy bezpieczeństwa oraz poczucia, że w tej trudnej sytuacji nie są same. Dlatego tak ważne jest wsparcie kadry pedagogicznej oraz systematyczne, dobre, konstruktywne relacje ucznia z nauczycielem oraz ucznia z uczniem.

Niewidzialne dzieci to osoby szczególnie narażone na wykluczenie, dlatego należy przyjąć różne strategie działania mające na celu powrót dzieci do systemu edukacji, w zależności od grupy, w której dziecko się znajduje. Ważne jest, aby dowiedzieć się, dlaczego dziecko opuściło edukację na odległość, co się takiego wydarzyło w jego życiu, że nie poradziło sobie i wymknęło się z systemu edukacji.

Postawienie diagnozy sytuacji tych dzieci to zadanie dla wielu osób, począwszy od grona pedagogicznego, a skończywszy na pracownikach socjalnych, jak również pracownikach innych instytucji.

Tylko bowiem współpraca w zespołach interdyscyplinarnych umożliwi pomoc i wyjście naprzeciw tym grupom dzieci.

Chociaż edukacja zdalna daje uczniom łatwy i szybki dostęp do informacji, to jednak potrzebny jest ktoś kompetentny, kto wskaże najlepsze źródła wiedzy i określi ich zakres, niezbędny do uzyskania danego poziomu wykształcenia. Nieoceniony staje się więc nauczyciel (organizator edukacji), który określa tryb uczenia się, wskazuje środki dydaktyczne i techniczne, które będą wykorzystywane w trakcie nauki.

W procesie dydaktycznym w edukacji na odległość ważne jest, aby nauczyciel i uczeń systematycznie się ze sobą konsultowali. Kontakt z nauczycielem powinien być możliwy także poza ustalonymi terminami, ponieważ zawsze trzeba się liczyć z wystąpieniem u uczniów nieprzewidzianych trudności w zrozumieniu materiału lub treści zadań do samodzielnego wykonania. Uczeń powinien mieć także zapewniony kontakt ze szkołą, aby mógł

załatwić w dogodnym dla siebie czasie formalności administracyjne oraz skorzystać z pomocy innego nauczyciela niż ten wyznaczony.

Edukacja niestacjonarna jest wyzwaniem dla ucznia, który musi podejmować naukę z własnej woli, być konsekwentny, systematyczny i punktualny, gdy oddaje zadania domowe. Istotną rolę odgrywa zmysł praktyczny uczącego się, jego zdolność łączenia teorii z praktyką, samodzielność, silna motywacja i chęć do nauki. Dla niektórych osób dużą przeszkodą w kształceniu na odległość jest ograniczony kontakt z prowadzącym oraz innymi uczniami. Dlatego ważne jest, aby nauczyciel umożliwiał swoim uczniom częstszy kontakt.

W czasach pandemii najważniejsza jest obserwacja uczniów oraz współpraca z nimi, by zapobiec ewentualnemu zniknięciu dzieci z systemu edukacyjnego, istotna jest również współpraca z rodzicem lub opiekunem prawnym danego dziecka, by nie dopuścić do przerwy w jego edukacji, a jeśli tak się zdarzy, najszybciej jak to możliwe interweniować w danej sprawie.

„Ponieważ świat stoi w obliczu nierówności, bardziej niż kiedykolwiek potrzebujemy edukacji, wielkiego wyrównania szans. Musimy już teraz podjąć odważne kroki, aby stworzyć integracyjne, odporne i wysokiej jakości systemy edukacji dostosowane do przyszłości” – mówi Antonio Guterres, sekretarz generalny ONZ.

„Stopniowe wyłanianie się społeczeństwa edukacyjnego stwarza szanse przełamania stereotypu kształcenia skoncentrowanego w czasie, kształcenia młodzieży, kształcenia w określonej przestrzeni, kształcenia szkolnego i powierzonego jednemu nauczycielowi czy zespołowi składającemu się z nauczycieli uczących indywidualnie – sukcesywnie lub jednocześnie. Różnorodność sposobów dostępu do wiedzy i różnorodność podmiotów procesu kształcenia są niezbędne do kreowania edukacji bez barier, gwarantującej społeczeństwo bez barier”¹⁸.

---

¹⁸ MAJOR, F.: Edukacja w perspektywie roku 2020: Edukacja na odległość czy w zasięgu ręki?, tłum. Wolf, J., Janik, A., Rabczuk, W. Paryż, 1999, s. 393.

BIBLIOGRAFIA:

- BRAMMER, L.M.: Kontakty służące pomaganiu. Procesy i umiejętności. Warszawa: Studium Pomocy Psychologicznej Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, 1984, s. 212.
- Centrum cyfrowe. Edukacja zdalna podczas pandemii. Raport z badań: 2020, s. 57.
- MAJOR, F.: Edukacja w perspektywie roku 2020: Edukacja na odległość czy w zasięgu ręki?, tłum. Wolf, J., Janik, A., Rabczuk, W. Paryż, 1999.
- NIEDZIÓŁKA, I.: Dziecko jako konsument / Child as a consumer. W: Journal of Modern Science, 2014, nr 1, s. 421–430.
- PYŻAŁSKI, J.: Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Warszawa: EduAkcja, 2020. ISBN 978-83-957316-0-0.
- REMBOWSKI, J.: Psychologiczne badania nad samotnością. W: Psychologia Wychowawcza, 1991, nr 5, s. 409–418.
- SITEK M., SUCH-PYRGIEL, M.: Cyberkultura. Zagrożenie czy szansa dla edukacji. W: Pawlak, A., Skwarek, B., Stadniczeńko, J. (red.), Prawno-społeczne aspekty wychowania w dobie XXI wieku. Zagrożenia, nadzieje, wyzwania. Legnica: Wydawnictwo PWSZ im. Witolda w Legnicy, 2019. ISBN 978-83-6138-983-5.
- SITEK, M., SUCH-PYRGIEL, M.: Wpływ cyberkultury na prawa człowieka. W: Journal of Modern Science, 2018, nr 4(39), s. 201–215.
- SUCH-PYRGIEL, M., GRACA, T.: Prawa człowieka i ich upowszechnianie w strukturach różnych poziomów edukacji. W: Parente, F., Sitek, B., Florek, I. (red.), Prawa człowieka w funkcjonowaniu administracji publicznej, Józefów: Wydawnictwo WSGE, 2018, s. 65–86. ISBN 978-83-62753-96-3.
- SUCH-PYRGIEL, M., GRACA, T.: Nowe problemy oddziaływań wychowawczych w kontekście zjawisk pojawiających się w okresie ponowoczesności. W: Szkice pedagogiczne. Dylematy juwentologii, Józefów: Wydawnictwo WSGE, 2018, s. 73–84, ISBN 978-83-62753-92-5.

Akty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483).

Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.

Źródła internetowe

<https://dziennikzachodni.pl/uczniowie-wracaja-do-szkol-1-wrzesnia-2020-roku-ministerstwo-wprowadza-trzy-modele-edukacji-i-specjalne-zasady-obowiazujace-w/ar/c1-15125245> (dostęp: 15.08.2020).

<https://edukacja.dziennik.pl/aktualnosci/artykuly/7727346,edukacja-nauczanie-zdalne-koronawirus-pandemia-szkola-relacja-nauczyciel-uczen.html> (dostęp: 10.08.2020).

<https://gorzenska.com/2020/05/12/edukacja-zdalna-w-czasie-pandemii-doswiadczenia-uczniow/> (dostęp: 10.08.2020).

<https://lekcjaenter.pl/o-projekcie> (dostęp: 1.06.2020).

<https://msn.com/pl-pl/wiadomosci/other/w-okresie-pandemii-nauczyciele-stracili-kontakt-z-wieloma-uczniami-dzieci-te-wypad%C5%82y-na-kilka-miesi%C4%99cy-z-systemu-edukacji/ar-BB15DOpP> (dostęp: 1.06.2020).

<https://rodzice.pl/edukacja-w-czasach-epidemii/> (dostęp: 1.06.2020).

https://wiadomosci.onet.pl/swiat/koronawirus-dzien-dziecka-w-cieniu-pandemii/hcxy7z9?utm_source=pl.search.yahoo.com_viasg_wiadomosci&utm_medium=referral&utm_campaign=leo_automatyc&srcc=ucs&utm_v=2 (dostęp: 1.06.2020).